

Auditor 7/2024

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

1. Vyhodnocení faktorů rizika podvodu

Ahoj Sally. Četl jsem v poslední době několik článků na téma podvodů. Hodně se v nich mluví o různých faktorech rizika, které musí auditor vyhodnocovat. Chtěl jsem si o tom popovídat.

Ahoj, Hugo. To je dobré téma. Co tě zaujalo?

V první řadě to, že podvod obvykle nastává, když jsou splněny tři podmínky: motivace, příležitost a odůvodnění.

To dává smysl. Co bys například považoval za typické faktory přispívající ke zvýšené motivaci k podvodu ze strany vedení?

V první řadě nastavení odměn. Když bude odměna manažerů silně navázána na nějaké finanční podmínky, například splnění plánu tržeb nebo dosažení zisku, mohou být motivováni k manipulaci výsledků hospodaření.

Souhlasím. Ale ta motivace nevyplývá jen ze samotného nastavení odměn. Roli hrají i další faktory, například jak se vyvíjí skutečné hospodaření oproti plánu, zdali jsou pod silným tlakem konkurence, zdali čelí podnikatelským potížím či poklesu odvětví nebo potřebují získat nové financování.

Jasně. Ale motivace nestačí. Musí mít také příležitost podvádět. To se nabízí, když se daném byznysu vyskytnou složitější transakce, komplikované obchodní smlouvy nebo nutnost významných odhadů.

Anebo pokud společnost má složitou strukturu, nedostatečné vnitřní kontroly, prochází vnitřními změnami, vedení fluktuuje či mu dominuje malá skupina osob s velkými pravomocemi.

Dobře. Předpokládejme, že u konkrétního auditu identifikuji silnou motivaci i příležitosti k podvodu. Co se ale myslí tou třetí podmínkou, odůvodněním?

Tím se myslí, že podvádějící osoba bude své chování vnímat jako ospravedlnitelné nebo dokonce běžné. To může nastat, když je firemní kultura agresivní, orientovaná na výsledky za každou cenu anebo toleruje či omlouvá nedodržování pravidel nebo etických norem.

Část 1 pokračuje na následující straně.

Auditor 7/2024

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

1. Vyhodnocení faktorů rizika podvodu

Chápu. Odůvodnění může též vyplývat z psychologie. Například u zpronevř majetku si podvádějící osoba může krádež vnitřně ospravedlnit jako reakci na špatné zacházení ze strany vedení.

Ano. Proto chování svědčící o nespokojenosti nebo změny životního stylu jsou též faktorem naznačujícím možnou zpronevř majetku.

Takže když mám vyhodnocovat riziko podvodu, měl bych vyhodnocovat konkrétní faktory zahrnující všechny tři oblasti: motivaci, příležitost a odůvodnění. Měl bych tedy zdokumentovat jejich přítomnost, či naopak absenci a podle toho určovat nejen výši rizika, ale též stanovit, jakým konkrétním způsobem by vedení mohlo podvod realizovat a naplánovat vhodné procedury.

-SpM-

Auditor 7/2024

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

2. Dotazování osob uvnitř účetní jednotky

Navazuji na naše povídání o vyhodnocení rizik podvodu. Důležitým krokem je dotazování. Jak jsi zvyklý to prakticky dělat?

Pobavím se o tom obvykle s finančním ředitelem anebo dalšími vedoucími pracovníky, se kterými jsem v rámci auditu běžně v kontaktu.

A na co přesně se jich ptáš?

Ty mne zkoušíš, že? Neboj, to mám dobře nastudované. Ptám se na několik věcí: jak hodnotí riziko nesprávností z důvodu podvodu, jaké mají procesy pro předcházení či odhalování podvodů, zdali nějaké podvody odhalili či na ně mají podezření, a jak v této oblasti obeznamují statutární či dozorčí orgány společnosti.

Tak u zkoušky bys prošel. Jen tam chybí ještě dotazování ohledně toho, jak vedení komunikuje se zaměstnanci ohledně obchodních postupů a etického chování. O tom jsme se bavili v souvislosti s rizikem odůvodnění podvodného chování. Ale zajímalo by mne, zdali někdy komunikuješ i přímo se členy orgánů společnosti.

No jasně. Pokud to jsou jiné osoby než vedení. A když mají interní audit, tak se dotazuji i tam.

Provádíš to dotazování osobně?

Snažím se. Je to nejlepší, vzniká z toho zajímavá oboustranná diskuse. Mám příležitost se vyptat na řadu věcí, které by se korespondenčně těžko řešily. Písemné dotazování používám jen výjimečně, například když se příslušný orgán, typicky dozorčí rada, schází zřídka anebo vyjádřili preferenci odpovědět mi na dotazy písemně namísto osobní schůzky.

A ve které fázi auditu toto dotazování provádíš?

No samozřejmě co nejdřív, vždyť je to součást vyhodnocení rizik. To nemůžu nechat na závěr auditu.

Taky si myslím. Navíc na konci auditu máme obdobné informace ještě jednou potvrzené v rámci prohlášení vedení. Tím pokrýváme eventualitu, že by se v průběhu auditu v souvislosti s podvody něco změnilo.

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

3. Riziko související s nedodržením kontrol vedením

Sally, pořád mi není jasná jedna věc. Riziko, že vedení může obcházet vlastní kontroly, je vždy přítomno. Jaký smysl má potom celé to zvažování faktorů a dotazování, když je dopředu dáno, že to stejně bude významné riziko?

Samotné riziko je přítomno vždy. Ale jeho míra a konkrétní oblasti, ve kterých se může projevat, se budou lišit. Smyslem vyhodnocení rizika není jen určení jeho výše, ale stanovení jeho konkrétní podoby a určení vhodných procedur, kterými jej pokrýt.

Ale já myslel, že i ty procedury jsou předepsané přímo standardy. Ty přeci požadují tři kroky: zkontrolovat správnost účetních zápisů v hlavní knize a dalších úprav provedených při sestavení účetní závěrky, prověřit nepředpojatost účetních odhadů a zhodnotit neobvyklé významné transakce.

Ano, to jsou tři procedury, které musí být vždy provedeny. Ale jejich podobu určuješ právě v reakci na vyhodnocená rizika. Například u účetních zápisů budeš rozhodovat, zdali je prověřovat jen na konci roku nebo též v průběhu účetního období či jaké charakteristiky účetních zápisů budeš považovat za znaky možného podvodu.

Aha. Podobně u účetních odhadů budu rozhodovat, jakým způsobem a do jaké hloubky je budu prověřovat nebo na které účetní odhady se zaměřím víc.

Správně. A nezapomeň, že těmi uvedenými třemi procedurami to nemusí končit. Můžeš identifikovat další specifická rizika nedodržení kontrol vedením. Potom musíš určit, zda je třeba provést další auditorské postupy kromě těch třech povinných procedur.

To dává smysl. Takže když například identifikuji riziko, že by mohly být zaúčtovány náklady na služby, u kterých nedošlo ke skutečnému plnění, měl bych patřičně reagovat. Například tím, že se pro testované položky nespokojím s fakturou či smlouvou, ale budu požadovat další důkazní informace, že služba byla skutečně poskytnuta v plném deklarovaném rozsahu.

Auditor 7/2024

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

4. Riziko výskytu podvodu při účtování o výnosech

Sally, chápu základní principy u významného rizika podvodu při účtování výnosů. Dané riziko je předpokládáno, ale v určitých případech může být tento předpoklad vyvrácen. To by mohlo jít, pokud vyhodnotím důkladně faktory v oblasti motivace, příležitostí i odůvodnění, a doložím své argumenty o nepřítomnosti těchto faktorů dobrými důkazními informacemi.

Ano. A i když často tento předpoklad úplně nevyvrátíš, je nutné určit, které druhy výnosů či tvrzení vedou ke vzniku těchto rizik. Obvykle se toto riziko nevyskytuje plošně, nýbrž je přítomno jen u určitých druhů výnosů či tvrzení.

Jasně. Například můžu to riziko identifikovat jen u smluv, které v sobě zahrnují možnost následných úprav cen, slev či podobných elementů. Tam by vedení mohlo mít dobrou příležitost podvádět, a proto dané riziko specifikuji pro tyto výnosy ve vztahu ke správnosti částky vykázaného výnosu, nikoliv třeba jeho platnosti či úplnosti.

Ano. A potom musíš naplánovat vhodné a dostatečné procedury reagující na toto riziko.

S tím občas mívám problém. Často už procedury na testování příslušných výnosů a tvrzení naplánované mám a prováděl bych je, i kdybych tam neviděl to riziko podvodu.

Ale prováděl bys je úplně stejně? Já bych čekala, že v momentě identifikace významného rizika podvodu v oblasti výnosů se něco změní. Například podoba té procedury, třeba že při prověřování vybraných položek budeš požadovat silnější důkazní informace, jako například korespondenci s protistranami. Nebo že budeš testovat větší množství položek. Případně budeš kombinovat více procedur najednou, třeba analytické porovnávání výnosů z jednotlivých smluv a následné platby.

Aha. Ty se mi snažíš naznačit, že z mé dokumentace musí být patrný rozdíl v reakcích na různou výši identifikovaného rizika. Prostě procedury v reakci na významné riziko musí být silnější, než kdyby to riziko nebylo významné.

Část 4 pokračuje na následující straně.

Auditor 7/2024

Hugo a Sally se opět baví o podvodu

4. Riziko výskytu podvodu při účtování o výnosech

To nenaznačuji, to říkám. Protože to požadují přímo auditorské standardy. A kromě toho si dej pozor, aby ty procedury opravdu reagovaly na dané riziko.

Co tím myslíš?

Například to, že ne vždy je správnou reakcí vybrat rozsáhlejší vzorek výnosových transakcí z účetnictví. Někdy je nutné vybírat z jiné populace či volit úplně jinou proceduru.

Chápu. Když identifikuji riziko, že by určité výnosy nebyly v účetnictví přiznány, tak výběrem sebevětšího vzorku z účetnictví takové případy nezjistím.

Michal Štěpán (-SpM-)
předseda Výboru pro metodiku auditu KA ČR